

*ԽԱՉԻԿ ՍԱՄՎԵԼՅԱՆ**Բանասիրական գիտությունների թեկնածու***ԿՈՄԻՏԱՍԸ ԵՎ «ՄԻՓԱՆԱ ՔԱՋԵՐԸ»**

Ինչպես հայտնի է, Գերմանիայից վերադարձող Կոմիտաս վարդապետը 1899 թվականի սեպտեմբերին Խրիմյան Հայրիկի հանձնարարությամբ ստանձնում է Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանի երաժշտության ուսուցչի և Մայր Աթոռի երգչախմբի ղեկավարի պաշտոնները, որը բարեխղճորեն վարում է մինչև 1910 թվականի սկիզբը:

Իր ունեցած կենսափորձը հարստացնելով Գերմանիայում ձեռք բերած գիտելիքներով, Կոմիտասը Էջմիածնում, կարճ ժամանակամիջոցում, ստեղծում է քառաձայն երգչախումբ և զարկ տալիս հոգևոր ու ժողովրդական երաժշտության մշակմանն ու մերկայացման աշխատանքներին: Օր-օրի ավելանում է Կոմիտասի մասին գրված հոդվածների թիվը և տարածվում նրա գործունեության համբավը:

1904 թվականի դեկտեմբերին, Թիֆլիսի «Տարազ» շաբաթաթերթում, «Գեղարվեստական քրոնիկոն» խորագրի ներքո, հրատարակվում է ընդարձակ հաղորդագրություն, որով հոդվածագիրը, հենվելով Թիֆլիսում առկա տրամադրությունների վրա, առաջարկում է Ծմնդյան տոների ընթացքում Կոմիտասին հրավիրել Թիֆլիս, որպեսզի նա Պատարագ մատուցի և ելույթ ունենա Արտիստական ընկերության սրահում:

Հաջորդ՝ 1905 թվականի սկզբին, այդ առիթով Կոմիտասը նաև հրավեր է ստանում Թիֆլիսի Հայ տիկնանց միության անունապետուհի Ն. Ղամբարյանից:

Ստանալով Կոմիտասի համաձայնության գիրը, մարտի 2-ին Ն. Ղամբարյանը նամակ է գրում Կոմիտասին և խնդրում՝ իրեն ուղարկել Թիֆլիսում կատարվելիք համերգի երգերի տեքստերը, որպեսզի թարգմանի ու ստանա տեղական գրաքննիչի թույլտվությունը:

Կարճ ժամանակ անց Թիֆլիսում առանձին գրքույկով լույս է տեսնում Կոմիտասի տրվելիք համերգի ծրագիրը և հայ հոգևոր երաժշտության ու ժողովրդական երգերի տեքստերը:

Նույն օրերին «Տարազ» շաբաթաթերթը մոտից է անդրադառնում ճեմարանական սաների երգչախմբի համերգին: «Համերգի ծրագիրը,- ասված է հաղորդագրության մեջ,- բացառապես հ. Կոմիտասի ձայնագրած եկեղեցական ու ազգային-ժողովրդական երգերն են, կրկնակի ուրախ ենք,- ասված է շարունակության մեջ,- հ. Կոմիտասի Թիֆլիսում համերգ տալու համար, մանավանդ, որ Թիֆլիսի հասարակությունը հոգեկան հաճույք և մխիթարություն կստանա այդ բազմիմաստ համերգից»:

Այս ամենի արձագանքները մեծացնում են Կոմիտասի մախապատրաստական աշխատանքների ծավալն ու նրա եռանդը: Այս ամենի մասին գրում է Կոմիտասի երգչախմբի

մենեքզիչ Վահան Տեր-Առաքելյանը. «... Ուսումնական տարին Գևորգյան ճեմարանում հիշեցնում էր ռազմական տենդային մախապատրաստություն զորական ճամբարում»¹:

Կոմիտասը Թիֆլիս տարվող խմբի պարապմունքները սկսելուց առաջ նորից ուշիուշով փորձում է ձայները, վերադասավորում, ընտրում նոր երգիչներ և պարապմունքից հետո հայտարարում.

«Տղերք,- ասում է Կոմիտասը դիմելով երգչախմբի անդամներին,- ես ծրագրել եմ մի շատ լուրջ գործ, որի հաջողությունը կամ տապալումը ամբողջովին կախված է ձեզանից, ձեր ուշիմ կամ անփութ վերաբերմունքից... Բայց դուք պիտի վստահեք ինձ, պիտի հավատաք իմ հայտարարության կարևորությանը և ոչ մի ջանք չխնայեք՝ հարյուր տոկոսով արտաքին իմ սպասելիքները...: 1905 թվի փետրվարին,- շարունակության մեջ գրում է Վահան Տեր-Առաքելյանը,- վերջացավ երկու համերգի համար ծրագրված աշխարհիկ ու հոգևոր երգերի սև աշխատանքը և սկսվեց դրանց գեղարվեստական հղկումը»:

Հենց այս օրերին էլ՝ 1905 թվականի փետրվարին, ավարտվում է Կոմիտասի «Սիփանա քաջեր» խորագրով հոդվածի մախապատրաստական աշխատանքները և նույն թվականի մարտ ամսվա ընթացքում էլ ամբողջացվում է այն:

Կոմիտասը մի շարք անգամներ մշակել է նաև այդ ստեղծագործության տեքստը, որի մասին՝ մի այլ առիթով:

Որպեսզի «Լո-լո» երգի հիման վրա իր մշակած «Սիփանա քաջեր» երգի կատարումը իրականացվի Թիֆլիսում տրվելիք համերգում, Կոմիտասը լուրջ և տևական մախապատրաստական աշխատանք է տանում երգչախմբում: Սովորեցնում է ոչ միայն իր վերամշակած տեքստի խոսքերը, այլև տալիս հանգամանալից բացատրություն այդ երգի կառուցվածքի մասին:

Կոմիտասի բացատրության ընթացքում երգչախմբի անդամ Մելքոն Քրիշչյանը, որը տիրապետում էր սղագրության տեխնիկային, ձեռք է առնում թուղթ ու մատիտ և բժախնդիր հետևողականությամբ, առանց շրջանցելու որևէ դարձվածք, սղագրում է Կոմիտասի տված ցուցումներն ու բացատրությունները և կատարած ընդհանրացումները:

1969 թվականին Մելքոն Քրիշչյանն իր կատարած այդ սղագրությունը հրատարակում է Երևանում լույս տեսնող իր «Ամմար կանթեղ» խորագրով գրքում:

Մեր հետամտության շնորհիվ, ժամանակի ընթացքում, բազմակողմանիորեն կատարված քննարկումներից հետո, այդ սղագրությունը ձեռք է բերում հոդված դառնալու անառարկելի իրավունք և հավաստիություն, ուստի սղագրության միջից դուրս հանելով ընդմիջարկումները և հավելյալ միջամտությունները, բանախոսության տեքստը պատրաստեցինք սղագրության և ներկայացնում ենք ընթերցողների ուշադրությանը:

Այն հանգամանքը, որ հոդվածը պատկանում է Կոմիտասի ոչ թե գրչին, այլ կարդացած բանախոսությանը, փոքր-ինչ անսովոր կարող է թվալ այդ հեղինակությունը փաստարկելու հարցում:

Հարկ ենք համարում հավաստել, որ այս մոտեցումը չպետք է համարել արտաոտոց: Կոմիտասի մեծությունը թույլ է տալիս նրա ժառանգության հանդեպ հանդես բերել մեծ մո-

¹ Վահան Տեր-Առաքելյան (Նյութերի ժողովածու), Երևան, 1998, էջ 86:

տեցում, առավել ևս այն դեպքում, երբ այդ աղագրության մեջ բարձրացված հարցերը հարազատ են Կոմիտասի դավանած սկզբունքներին և հավաստի են ու փաստարկված և լիովին համահունչ են նրա հեղինակած գործերի ընդհանուր ոգուն:

Այս հոդված-բանախոսության մեջ արծարծված հարցադրումներն իրենց իմաստավորված բովանդակությամբ իրավունք են ձեռք բերում կայուն տեղ գրավելու նաև Կոմիտաս վարդապետի ստեղծագործական ժառանգության մեջ և պետք է արժանանան Կոմիտասագիտության ուշադրությանը և այդ բանախոսությունն իբրև հոդված, առանց վերապահության, պետք է տեղ գրավի Կոմիտասի «Երկերի ժողովածուի» ակադեմիական հրատարակության հոդվածներին նվիրված հերթական հատորի մեջ: